

ODRŽIVI RAZVOJ TURIZMA ISTARSKE ŽUPANIJE

Hajrulahović Kos, Klea

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Karlovac University of Applied Sciences / Veleučilište u Karlovcu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:128:808114>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
Karlovac University of Applied Sciences

Repository / Repozitorij:

[Repository of Karlovac University of Applied Sciences - Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

KLEA HAJRULAHOVIĆ KOS

ODRŽIVI TURIZAM ISTARSKE ŽUPANIJE

ZAVRŠNI RAD

Karlovac, rujan 2024.

VELEUČILIŠTE U KARLOVCU
POSLOVNI ODJEL
STRUČNI STUDIJ UGOSTITELJSTVA

KLEA HAJRULAHOVIĆ KOS

ODRŽIVI TURIZAM ISTARSKJE ŽUPANIJE

ZAVRŠNI RAD

Mentor: mr. sc. Ivana Varičak, v. pred.

Matični broj: 0618618074

Karlovac, rujan 2024.

Zahvala

Zahvaljujem svojoj mentorici mr. sc. Ivana Varičak, v. pred., na podršci, smjernicama i strpljenju tokom izrade ovog rada. Također, zahvaljujem se profesorima, kolegama s fakulteta, kao i svojoj obitelji, prijateljima na pruženoj pomoći, razumijevanju i motivaciji. Vaša podrška je bila ključna u ostvarenju ovog cilja.

Hvala svima!

SAŽETAK

Ovaj završni rad bavi se analizom održivog turizma u Istarskoj županiji te prikazuje ključne aspekte koji doprinose razvoju turizma u skladu s principima održivog razvoja. Cilj rada je istražiti trenutne prakse, izazove i mogućnosti u kontekstu održivog turizma, s posebnim naglaskom na ekološke, gospodarske i društvene aspekte. U prvom dijelu rada, uvod se fokusira na predmet i cilj istraživanja te korištene metode rada i izvore podataka. Zatim slijedi teorijski okvir koji obuhvaća definicije održivog razvoja i turizma, globalne ciljeve održivog razvoja te primjere dobre prakse u održivom turizmu na globalnoj razini. Treće poglavlje daje pregled Istarske županije, uključujući geografske, demografske i gospodarske karakteristike, povijesni i kulturni kontekst te turističku ponudu regije. Četvrto poglavlje analizira razvoj održivog turizma u županiji, pri čemu se razmatraju trenutne politike i prakse, ekološki i gospodarski utjecaji turizma, kao i SWOT analiza održivog turizma. Na temelju analize, u petom poglavlju iznose se prijedlozi za unaprjeđenje održivog razvoja turizma, kroz ekološke, gospodarske i društvene mjere. Zaključak sumira glavne spoznaje i daje preporuke za budući razvoj turizma u Istarskoj županiji u skladu s načelima održivosti. Rad naglašava važnost balansiranja između ekonomskih koristi turizma i zaštite okoliša, uz promicanje održivog razvoja koji uključuje lokalne zajednice i doprinosi dugoročnoj dobrobiti regije.

Ključne riječi: Istarska županija, održivi turizam, održivi razvoj

SUMMARY

This final paper analyzes sustainable tourism in the Istria County and highlights the key aspects contributing to the development of tourism in accordance with the principles of sustainable development. The aim of the paper is to examine current practices, challenges, and opportunities in the context of sustainable tourism, with a particular focus on environmental, economic, and social dimensions. In the first part of the paper, the introduction outlines the subject and objectives of the research, along with the methods and data sources used. This is followed by a theoretical framework that includes definitions of sustainable development and tourism, global sustainable development goals, and examples of best practices in sustainable tourism on a global scale. The third chapter provides an overview of the Istria County, including its geographical, demographic, and economic characteristics, historical and cultural context, as well as the region's tourism offerings. The fourth chapter examines the development of sustainable tourism in the county, focusing on current policies and practices, environmental and economic impacts of tourism, as well as a SWOT analysis of sustainable tourism in the region. Based on the analysis, the fifth chapter presents proposals for improving sustainable tourism development, through ecological, economic, and social measures. The conclusion summarizes the key findings and offers recommendations for the future development of tourism in the Istria County, aligned with sustainability principles. The paper emphasizes the importance of balancing the economic benefits of tourism with environmental protection, while promoting sustainable development that involves local communities and contributes to the long-term well-being of the region.

Key words: Istrian county, sustainable tourism, sustainable development

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada	1
1.2. Izvori podataka i metode rada	1
1.3. Struktura rada	2
2. TEORIJSKI OKVIR ODRŽIVOG RAZVOJA U TURIZMU	3
2.1. Održivi turizam: definicije i principi	3
2.2. Definicija i koncept održivog razvoja	4
2.3. Globalni ciljevi održivog razvoja i turizam	6
2.4. Primjeri dobre prakse u održivom turizmu	7
3. ISTARSKA ŽUPANIJA – OPĆI PREGLED	10
3.1. Geografske i demografske karakteristike	10
3.2. Gospodarska struktura	11
3.3. Povijesni i kulturni kontekst	13
3.4. Turistička ponuda i ključne atrakcije	14
4. RAZVOJ ODRŽIVOG TURIZMA U ISTARSKOJ ŽUPANIJI	17
4.1. Trenutne prakse i politike održivog razvoja u turizmu	17
4.2. Ekološki utjecaji turizma	18
4.2.1. Potrošnja resursa (voda, energija...)	19
4.2.2. Otpad i zagađenje	21
4.2.3. Zaštita prirodnih područja	22
4.3. Gospodarski utjecaji turizma	23
4.3.1. Prihodi od turizma	24
4.3.2. Zapošljavanje i lokalno poduzetništvo	25
4.3.3. Investicije i razvoj infrastrukture	26
4.4. SWOT analiza održivog turizma Istarske županije	27
5. PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA	31
5.1. Ekološke mjere	31
5.2. Gospodarske mjere	32
5.3. Društvene mjere	34
6. ZAKLJUČAK	36
LITERATURA	37

1. UVOD

Održivi razvoj turizma predstavlja jedan od ključnih izazova i prioriteta za Istarsku županiju, regiju koja se ističe svojom izuzetnom prirodnom i kulturnom baštinom. S obzirom na rastući turistički promet i sve veći pritisak na prirodne resurse, postaje imperativ razvijati strategije koje će omogućiti dugoročno očuvanje okoliša, a istovremeno poticati gospodarski rast i socijalnu koheziju. Ovaj rad istražuje zaštitu prirodnih područja u Istarskoj županiji kroz prizmu održivog razvoja turizma, analizirajući ekološke, društvene i ekonomske aspekte koji su ključni za postizanje uravnoteženog razvoja. Kroz korištenje širokog spektra izvora, uključujući knjige, znanstvene članke i pouzdane internetske izvore, ovaj rad pruža sveobuhvatan pregled trenutnog stanja, izazova i mogućnosti za unapređenje održivog razvoja turizma u Istri. Istraživanjem različitih primjera dobre prakse, kako iz Hrvatske, tako i iz drugih europskih regija, nastoji se identificirati konkretne mjere koje mogu biti implementirane za poboljšanje zaštite prirodnih resursa. Poseban naglasak stavljen je na integraciju lokalnih zajednica u procese donošenja odluka, edukaciju i podizanje svijesti o važnosti očuvanja okoliša te razvoj održivih turističkih proizvoda i usluga. Kroz multidisciplinarni pristup, rad ima za cilj ponuditi sveobuhvatne preporuke koje će pridonijeti održivom razvoju turizma i očuvanju prirodne baštine Istarske županije.

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog rada je analiza zaštite prirodnih područja u Istarskoj županiji u kontekstu održivog razvoja turizma. Važnost ovog istraživanja leži u potrebi za očuvanjem bogate prirodne i kulturne baštine regije, koja je pod sve većim pritiskom zbog turističke aktivnosti. Identifikacija učinkovitih strategija zaštite okoliša može pomoći u osiguravanju dugoročne održivosti turizma, što je ključno za ekonomski razvoj i kvalitetu života lokalnog stanovništva. Cilj rada je prikazati trenutno stanje i perspektive razvoja održivog turizma Istarske županije.

1.2. Izvori podataka i metode rada

Metode korištene u ovom istraživanju uključuju kvalitativnu analizu sekundarnih izvora, kao što su znanstveni članci, knjige, izvještaji i internetski izvori. Komparativna analiza koristi se za usporedbu praksi održivog turizma u Istri s drugim regijama. Uz to, rad koristi metode

deskriptivne analize za prikaz trenutnog stanja i izazova te analizu studija slučaja za identifikaciju primjera dobre prakse.

1.3. Struktura rada

Rad je strukturiran u nekoliko ključnih dijelova. Uvodni dio obuhvaća predmet i važnost istraživanja, ciljeve rada, metode rada i strukturu rada. Slijede poglavlja koja detaljno analiziraju ekološke, društvene i ekonomske aspekte održivog turizma. Završni dio rada uključuje zaključke i preporuke za unaprjeđenje održivog turizma u Istarskoj županiji.

2. TEORIJSKI OKVIR ODRŽIVOG RAZVOJA U TURIZMU

Teorija održivog razvoja u turizmu temelji se na konceptu održivosti koji uključuje ekološku, ekonomsku i društvenu dimenziju. Održivi turizam nastoji zadovoljiti potrebe današnjih turista i domaćina, istovremeno zaštititi i unaprijediti mogućnosti za buduće generacije. Ovaj pristup naglašava ravnotežu između ekonomske koristi, očuvanja okoliša i socijalne odgovornosti.¹ Ključni principi uključuju smanjenje negativnih utjecaja turizma na okoliš, očuvanje prirodnih resursa, podršku lokalnim zajednicama i njihovo aktivno uključivanje u razvojne procese.² Održivi razvoj turizma također se oslanja na integrirane politike i strategije koje promiču odgovorno upravljanje resursima i usvajanje zelenih tehnologija, s ciljem minimiziranja ekološkog otiska turizma.³

2.1. Održivi turizam: definicije i principi

Održivi turizam definira se kao oblik turizma koji u potpunosti uzima u obzir svoje sadašnje i buduće ekonomske, društvene i okolišne utjecaje, te adresira potrebe posjetitelja, industrije, okoliša i lokalnih zajednica⁴. Ovaj koncept potječe iz šireg okvira održivog razvoja, koji se temelji na načelu da razvoj mora zadovoljiti potrebe sadašnjice bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje vlastite potrebe.⁵ Održivi turizam uključuje tri ključne dimenzije: ekonomsku, društvenu i ekološku održivost. Ekonomska održivost podrazumijeva stvaranje dugoročnih gospodarskih koristi za sve dionike uključene u turističku industriju, uključujući lokalne zajednice. To uključuje stvaranje radnih mjesta, povećanje prihoda i poboljšanje životnog standarda lokalnog stanovništva.⁶ Društvena održivost naglašava važnost očuvanja i promocije kulturne baštine te osiguravanje socijalne pravde i uključenosti svih

¹ World Tourism Organization (UNWTO), 2018

² Hall, C. M., & Lew, A. A. (2009). Understanding and Managing Tourism Impacts: An Integrated Approach

³ Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. B. (2009). Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations

⁴ United Nations Environment Programme (UNEP) and World Tourism Organization (UNWTO), "Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers," 2005, str. 112

⁵ Brundtland Report, "Our Common Future," World Commission on Environment and Development, 1987, str. 43

⁶ Stabler, M. J., & Goodall, B., "Environmental awareness, action and performance in the Guernsey hospitality sector," Journal of Sustainable Tourism, 1997, str. 194

dionika⁷. Ekološka održivost fokusira se na minimiziranje negativnih utjecaja turizma na prirodni okoliš, uključujući smanjenje potrošnje resursa, zagađenja i očuvanje biološke raznolikosti. Jedan od temeljnih principa održivog turizma je participativni pristup, koji podrazumijeva uključivanje lokalne zajednice u planiranje i razvoj turističkih aktivnosti. Ovaj pristup osigurava da se interesi lokalnog stanovništva uzimaju u obzir i da se lokalne kulture i tradicije poštuju i očuvaju. Također, održivi turizam teži uspostavi ravnoteže između rasta turističkog sektora i očuvanja prirodnih i kulturnih resursa, čime se osigurava dugoročna održivost destinacije⁸. Osim toga, održivi turizam promovira odgovorno ponašanje turista, potičući ih da poštuju lokalnu kulturu, okoliš i zajednicu. Edukacija i podizanje svijesti među turistima i dionicima ključni su za uspješnu implementaciju održivih praksi u turizmu. Primjena ekoloških oznaka i certifikata može dodatno pomoći u prepoznavanju i promoviranju održivih turističkih destinacija i usluga.⁹

Na globalnoj razini, Ujedinjeni narodi kroz Ciljeve održivog razvoja (SDG) naglašavaju važnost održivog turizma. Konkretno, cilj 8.9. poziva na "dizajniranje i implementaciju politika za promicanje održivog turizma koji stvara radna mjesta i promiče lokalnu kulturu i proizvode" do 2030. godine. Ovaj cilj ističe ulogu turizma kao katalizatora održivog gospodarskog razvoja i očuvanja kulturne baštine.¹⁰ Održivi turizam predstavlja integrirani pristup koji balansira gospodarske, društvene i ekološke ciljeve, te osigurava dugoročne koristi za sve uključene dionike. Ovaj pristup zahtijeva koordinirane napore između vladinih tijela, privatnog sektora, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica kako bi se postigli održivi razvojni ciljevi.¹¹

2.2. Definicija i koncept održivog razvoja

Održivi razvoj predstavlja razvojni okvir koji teži postizanju ravnoteže između gospodarskog rasta, društvene dobrobiti i očuvanja okoliša. Ovaj koncept prvi put je definiran u izvješću Svjetske komisije za okoliš i razvoj, poznatom kao Brundtlandsko izvješće iz 1987. godine, koje održivi razvoj definira kao "razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice bez ugrožavanja

⁷ McCool, S. F., & Moisey, R. N., "Tourism, Recreation, and Sustainability: Linking Culture and the Environment," CABI, 2008, str. 85.

⁸ Hunter, C., & Green, H., "Tourism and the Environment: A Sustainable Relationship?" Routledge, 1995, str. 230

⁹ Font, X., & Buckley, R. C., "Tourism Ecolabelling: Certification and Promotion of Sustainable Management," CABI, 2001, str. 75

¹⁰ Scheyvens, R., "Ecotourism and the Empowerment of Local Communities," Tourism Management, 1999, str. 249

¹¹ Hall, C. M., "Policy Learning and Policy Failure in Sustainable Tourism Governance: From First- and Second-Order to Third-Order Change," 2011, str. 31

sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe".¹² Ključni elementi održivog razvoja uključuju tri međusobno povezana stupa: ekonomski, društveni i okolišni.

Ekonomski stup se odnosi na stvaranje stabilnog i dugoročnog gospodarskog rasta koji osigurava radna mjesta i prihode, te potiče inovacije i produktivnost. Društveni stup naglašava važnost pravedne distribucije koristi od razvoja, uključivanje svih društvenih skupina u razvojne procese, te očuvanje kulturne baštine i poboljšanje kvalitete života. Okolišni stup fokusira se na očuvanje prirodnih resursa, smanjenje zagađenja i zaštitu ekosustava kako bi se osigurala dugoročna održivost okoliša.¹³

U kontekstu turizma, održivi razvoj integrira ove tri komponente kako bi se postigao uravnotežen i odgovoran pristup upravljanju turističkim destinacijama. Održivi turizam teži minimiziranju negativnih učinaka turizma na okoliš, poput prekomjerne upotrebe resursa i zagađenja, te maksimiziranju pozitivnih učinaka, kao što su ekonomski doprinos i očuvanje kulturne baštine. Osnovni principi održivog razvoja u turizmu uključuju participativno planiranje, gdje lokalne zajednice aktivno sudjeluju u donošenju odluka o turističkom razvoju, te transparentno upravljanje koje osigurava odgovornost i praćenje učinaka turizma. Također, važna je promocija odgovornog ponašanja turista, edukacija o održivim praksama i poticanje korištenja ekoloških certifikata i oznaka kvalitete.¹⁴

Održivi razvoj također naglašava potrebu za multidisciplinarnim pristupom, uključujući suradnju između vlada, privatnog sektora, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica kako bi se postigli zajednički ciljevi. Ovaj pristup omogućava sinergiju između različitih dionika i integraciju održivih praksi u sve aspekte turističkog razvoja. Implementacija održivih praksi u turizmu može uključivati mjere poput energetske učinkovitosti, upravljanja otpadom, zaštite prirodnih resursa i promocije lokalnih kulturnih i prirodnih atrakcija. Dugoročno, održivi razvoj u turizmu doprinosi jačanju otpornosti turističkih destinacija na ekonomske i okolišne izazove, te osigurava održivost turističke industrije za buduće generacije.¹⁵

¹² Svjetska komisija za okoliš i razvoj, "Naša zajednička budućnost," 1987, str. 43

¹³ Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. B., "Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations," Routledge, 2009, str. 67.

¹⁴ Font, X., & Buckley, R. C., "Tourism Ecolabelling: Certification and Promotion of Sustainable Management," CABI, 2001, str. 75

¹⁵ Hall, C. M., "Policy Learning and Policy Failure in Sustainable Tourism Governance: From First- and Second-Order to Third-Order Change," 2011, str. 31.

2.3. Globalni ciljevi održivog razvoja i turizam

Globalni ciljevi održivog razvoja (SDG-ovi), koje je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih naroda 2015. godine, predstavljaju univerzalni poziv na djelovanje kako bi se iskorijenilo siromaštvo, zaštitio planet i osigurala prosperitet za sve do 2030. godine. Turizam, kao jedna od najvećih i najbrže rastućih industrija na svijetu, igra ključnu ulogu u postizanju ovih ciljeva. Njegov utjecaj na gospodarski rast, očuvanje okoliša i društveni razvoj može biti značajan ako se njime upravlja na održiv način.

Cilj 8 posebno naglašava potrebu za promicanjem održivog turizma koji stvara radna mjesta i promiče lokalnu kulturu i proizvode. Održivi turizam može doprinijeti ekonomskoj diversifikaciji, povećanju prihoda i zapošljavanju, posebno u ruralnim i manje razvijenim područjima. To doprinosi smanjenju siromaštva i poboljšanju kvalitete života lokalnog stanovništva.¹⁶

Cilj 12 promovira održive prakse u turizmu koje minimiziraju negativne učinke na okoliš. To uključuje učinkovito korištenje resursa, smanjenje otpada i zagađenja te očuvanje bioraznolikosti.¹⁷ Implementacija ekoloških certifikata i oznaka može pomoći turističkim destinacijama da prepoznaju i promoviraju održive prakse, čime se povećava svijest među turistima i industrijom o važnosti očuvanja okoliša.

Cilj 14 ima izravnu vezu s turizmom jer mnoge turističke destinacije ovise o zdravim morskim ekosustavima za aktivnosti poput ronjenja, plivanja i ribolova. Održivo upravljanje morskim resursima stoga je ključno za dugoročnu održivost tih destinacija.¹⁸

Cilj 13 naglašava važnost borbe protiv klimatskih promjena kroz prilagodbu i ublažavanje učinaka, što je relevantno za turistički sektor koji često trpi posljedice ekstremnih vremenskih uvjeta i porasta razine mora.¹⁹

¹⁶ United Nations General Assembly, "Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development," 2015, str. 21

¹⁷ United Nations Environment Programme (UNEP) and World Tourism Organization (UNWTO), "Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers," 2005, str. 112

¹⁸ Hall, C. M., & Lew, A. A., "Understanding and Managing Tourism Impacts: An Integrated Approach," Routledge, 2009, str. 23.

¹⁹ Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. B., "Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations," Routledge, 2009, str. 67.

Turizam također igra ključnu ulogu u promicanju međukulturnog razumijevanja i globalnog mira, što je u skladu s ciljem 16. Kroz poticanje interakcija između ljudi različitih kultura, turizam može pridonijeti izgradnji tolerantnijeg i miroljubivijeg društva.²⁰

Cilj 11 usmjeren je na stvaranje održivih gradova i zajednica, gdje turizam može igrati ulogu u očuvanju kulturne baštine i promoviranju socijalne uključenosti. Integracija ciljeva održivog razvoja u turističke strategije i politike zahtijeva koordinirane napore između vlada, privatnog sektora, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica²¹. Ovaj pristup omogućuje sinergiju između različitih dionika i integraciju održivih praksi u sve aspekte turističkog razvoja, čime se osigurava dugoročna održivost turističke industrije i doprinosi globalnim ciljevima održivog razvoja.

2.4. Primjeri dobre prakse u održivom turizmu

Primjeri dobre prakse u održivom turizmu pružaju vrijedne uvide i smjernice za održivi razvoj turističkih destinacija diljem svijeta. Hrvatska, s bogatom prirodnom i kulturnom baštinom, nudi nekoliko istaknutih primjera koji demonstriraju uspješnu integraciju ekoloških, ekonomskih i društvenih aspekata održivosti. Kriteriji za odabir primjera dobre prakse u održivom turizmu temelje se na višekriterijskom pristupu koji uključuje ekonomske, ekološke i društvene parametre. Ovi kriteriji osiguravaju sveobuhvatnu evaluaciju i prepoznavanje inicijativa koje ne samo da zadovoljavaju, već i nadmašuju standarde održivosti.

1. **Ekološka održivost:** Primjeri su odabrani na temelju njihove sposobnosti da minimiziraju negativne utjecaje na okoliš. To uključuje učinkovito korištenje prirodnih resursa, smanjenje otpada i zagađenja, očuvanje bioraznolikosti te implementaciju zelenih tehnologija i praksi.
2. **Ekonomski doprinos:** Odabrani primjeri demonstriraju značajan ekonomski doprinos lokalnim zajednicama, uključujući stvaranje radnih mjesta, poticanje lokalne ekonomije i osiguranje dugoročnog gospodarskog rasta. Posebna pažnja posvećena je inicijativama koje potiču inovacije i diversifikaciju turističke ponude.

²⁰ Scheyvens, R., "Ecotourism and the Empowerment of Local Communities," *Tourism Management*, 1999, str. 249

²¹ Bramwell, B., & Lane, B., "Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach," *Journal of Sustainable Tourism*, 1993, str. 5

3. **Društvena odgovornost:** Primjeri se ističu po svojoj sposobnosti da podrže društvenu koheziju, očuvanje kulturne baštine i poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva. To uključuje participativni pristup planiranju i upravljanju turizmom, gdje lokalne zajednice aktivno sudjeluju u procesima donošenja odluka²².

Nacionalni park Plitvička jezera, UNESCO-ova svjetska baština od 1979. godine, odabran je zbog svojih rigoroznih mjera očuvanja koje uključuju kontrolu posjeta, održavanje prirodne ravnoteže i ekološki prihvatljive prakse upravljanja otpadom. Park je implementirao sustave za smanjenje potrošnje vode i energije te promovira ekoturizam kroz edukacijske programe za posjetitelje.²³

Grad Dubrovnik predstavlja primjer održivog turizma kroz inicijative usmjerene na očuvanje kulturne baštine i smanjenje prekomjernog turizma. Grad je uveo ograničenja broja posjetitelja kruzera i digitalne alate za praćenje broja posjetitelja unutar zidina Starog grada. Osim toga, Dubrovnik aktivno radi na promociji kulturnog turizma i diversifikaciji turističke ponude kako bi smanjio pritisak na ključne povijesne lokalitete.²⁴

Istra, regija poznata po svojoj vinskoj i gastronomskoj ponudi, implementirala je model održivog ruralnog turizma koji se oslanja na promociju lokalnih proizvoda i tradicionalnih zanata. Vinski putevi Istre i brojne agroturističke farme doprinose ekonomskom razvoju ruralnih područja i očuvanju lokalne kulture. Ova inicijativa također podupire ekološke prakse poput ekološke poljoprivrede i korištenja obnovljivih izvora energije.²⁵

Park prirode Lonjsko polje predstavlja primjer uspješnog suživota prirode i turizma. Ovaj park, poznat po svojim poplavnim livadama i bogatoj bioraznolikosti, promovira održive oblike turizma poput biciklizma, promatranja ptica i edukacijskih tura. Park surađuje s

²² Buckley, R. (2012). "Sustainable Tourism: Research and Reality," *Annals of Tourism Research*, 39(2), str. 528

²³ UNESCO, "Plitvice Lakes National Park," dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/list/98>

²⁴ Grad Dubrovnik, "Sustainable Tourism Initiatives," dostupno na: <https://www.dubrovnik.hr/en/sustainable-tourism>

²⁵ Turistička zajednica Istre, "Sustainable Tourism in Istria," dostupno na: <https://www.istra.hr/en/gastronomy/wine>

lokalnim zajednicama na očuvanju tradicionalnih načina života i podržava lokalno gospodarstvo kroz ekoturizam.²⁶

Održivi turizam u Hrvatskoj demonstrira kako se mogu postići uravnoteženi ekonomski, ekološki i društveni ciljevi kroz pažljivo planiranje i upravljanje. Ovi primjeri pružaju inspiraciju i smjernice za druge destinacije koje teže održivom razvoju, ističući važnost lokalne participacije, edukacije i inovativnih rješenja za očuvanje prirodne i kulturne baštine²⁷.

²⁶ Park prirode Lonjsko polje, "Održivi turizam," dostupno na: <https://pp-lonjsko-polje.hr/hr/odrzivi-turizam>

²⁷ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, "Strategija razvoja održivog turizma," 2020, dostupno na: <https://www.mint.hr/en/strategija-razvoja-odrzivog-turizma>

3. ISTARSKA ŽUPANIJA – OPĆI PREGLED

Istra, najveći poluotok na Jadranskom moru, smješten je na sjeverozapadnom dijelu Hrvatske, dijelom zahvaćajući teritorije Slovenije i Italije. U nastavku će biti prikazane osnovne demografske, geografske i gospodarske karakteristike ove županije.

3.1. Geografske i demografske karakteristike

Geografski, Istra se prostire na površini od oko 3.476 kvadratnih kilometara, a karakterizira je raznolika topografija koja uključuje brežuljkaste krajolike, plodne doline, rijeke, te obalu dugu približno 445 kilometara. Poluotok je omeđen Jadranskim morem na zapadu i jugu, a Kvarnerskim zaljevom na istoku, dok se na sjeveru proteže granica sa Slovenijom.²⁸ Glavni grad regije je Pazin, dok su Pula, Rovinj i Poreč među najvažnijim urbanim središtima, poznatim po bogatoj kulturnoj baštini i turističkoj ponudi. Pula, najveći grad u Istri, dom je poznatog rimskog amfiteatra koji je jedan od najbolje očuvanih na svijetu. Rovinj je prepoznatljiv po svom starom gradu i crkvi sv. Eufemije, dok je Poreč poznat po Eufrazijevoj bazilici, UNESCO-voj svjetskoj baštini.²⁹ Klimatski, Istra uživa u mediteranskoj klimi s blagim zimama i toplim ljetima, što ju čini atraktivnom destinacijom tijekom cijele godine. Prosječna godišnja temperatura kreće se oko 14°C, dok prosječne ljetne temperature dosežu 24°C. Oborine su raspoređene tijekom cijele godine, s najviše kiše u jesenskim i zimskim mjesecima, što doprinosi zelenilu i plodnosti regije. Na području Istre nalaze se i značajni prirodni resursi, uključujući brojne šume, rijeke Mirnu i Rašu, te krške fenomene poput špilja i jama.³⁰

Demografski gledano, Istra ima populaciju od približno 208.055 stanovnika prema posljednjem popisu stanovništva iz 2021. godine.³¹ Stanovništvo je uglavnom koncentrirano u obalnim gradovima, dok su unutrašnjost poluotoka obilježena manjim naseljima i ruralnim područjima. Etnički sastav Istre je raznolik, s većinskim hrvatskim stanovništvom, te značajnim talijanskim i slovenskim manjinama. Ovaj multikulturalni mozaik doprinosi bogatoj kulturnoj baštini i tradiciji regije. Prirodne karakteristike Istre uključuju i brojna zaštićena područja poput Nacionalnog parka Brijuni i Parka prirode Učka. Nacionalni park Brijuni obuhvaća arhipelag od 14 otoka i otočića poznatih po svojoj bogatoj flori i fauni, te arheološkim lokalitetima. Park

²⁸ Hrvatski geografski institut: "Geografske značajke Istre", dostupno na <http://hgi.hr>, (pristupljeno 31.05.2024.)

²⁹ UNESCO: "Eufrazijeva bazilika u Poreču", dostupno na <http://whc.unesco.org>, (pristupljeno 31.05.2024.)

³⁰ Institut za turizam: "Prirodni resursi Istre", dostupno na <http://iztg.hr>, (pristupljeno 31.05.2024.)

³¹ Državni zavod za statistiku: "Popis stanovništva 2021", dostupno na <http://dzs.hr>, (pristupljeno 31.05.2024.)

prirode Učka obuhvaća planinski masiv Učke i dio Ćićarije, pružajući spektakularne panoramske poglede i staništa za mnoge endemične vrste. Geografske i demografske karakteristike Istre čine je jedinstvenom i atraktivnom destinacijom, s bogatom kulturnom i prirodnom baštinom koja privlači posjetitelje iz cijelog svijeta. Održivi razvoj turizma u ovoj regiji ključno je za očuvanje njezinih resursa i osiguranje dugoročne ekonomske i društvene koristi za lokalno stanovništvo.

3.2. Gospodarska struktura

Gospodarska struktura Istre karakterizirana je raznolikošću sektora koji pridonose regionalnom razvoju i ekonomskom prosperitetu. Najznačajniji sektori uključuju turizam, poljoprivredu, industriju i uslužne djelatnosti, koji zajedno tvore dinamičnu i održivu gospodarsku osnovu.

Turizam je nesumnjivo ključni sektor gospodarstva Istre, generirajući znatan dio prihoda i zapošljavanja u regiji. Istra je poznata po svojim prirodnim ljepotama, kulturnim znamenitostima i gastronomskoj ponudi, što je čini atraktivnom destinacijom za posjetitelje iz cijelog svijeta. U 2019. godini Istra je zabilježila više od 4,5 milijuna turističkih dolazaka i 26 milijuna noćenja, čime je postala vodeća turistička regija u Hrvatskoj. Održivi turizam se sve više promiče kroz inicijative koje potiču očuvanje okoliša i kulturne baštine, poput ekoturističkih ruta i certificiranja ekoloških smještajnih objekata.³² Poljoprivreda također igra važnu ulogu u gospodarstvu Istre, s posebnim naglaskom na proizvodnju visokokvalitetnih autohtonih proizvoda poput maslinovog ulja, vina, tartufa i lavande. Istra je poznata po svojim vinogradima i maslinicima, a vina i maslinovo ulje iz Istre redovito osvajaju međunarodne nagrade za kvalitetu. Poljoprivreda doprinosi održivosti regije kroz promociju ekološke poljoprivrede i lokalnih proizvoda, koji su ključni za razvoj ruralnog turizma.³³ Industrijski sektor Istre uključuje proizvodnju brodova, građevinskog materijala, prehrambenih proizvoda i tekstila. Brodogradilište Uljanik u Puli jedno je od najvažnijih industrijskih postrojenja u regiji, s dugom tradicijom u brodogradnji i remontu brodova.³⁴ Iako se industrija suočava s

³² Hrvatska turistička zajednica: "Turistički pokazatelji za 2019", dostupno na <http://htz.hr>, (pristupljeno 30.05.2024.)

³³ Poljoprivredna savjetodavna služba: "Vina i maslinovo ulje Istre", dostupno na <http://savjetodavna.hr>, (pristupljeno 30.05.2024.)

³⁴ Uljanik Brodogradilište: "Povijest i značajke brodogradilišta", dostupno na <http://uljanik.hr>, (pristupljeno 30.05.2024.)

izazovima restrukturiranja i prilagodbe novim tržišnim uvjetima, ona i dalje predstavlja značajan izvor zapošljavanja i gospodarske aktivnosti.³⁵

Uslužni sektor, koji uključuje trgovinu, ugostiteljstvo, financijske usluge i transport, također ima značajan udio u gospodarskoj strukturi Istre. Razvoj infrastrukturnih projekata, poput modernizacije prometnica i izgradnje novih turističkih objekata, doprinosi povećanju konkurentnosti regije i privlačenju investicija. Značajna ulaganja u prometnu infrastrukturu, poput gradnje Istarskog ipsilona, glavne prometne arterije koja povezuje Istru s ostatkom Hrvatske i susjednim zemljama, dodatno poboljšavaju dostupnost i prometnu povezanost regije. Osim turizma, poljoprivrede, industrije i usluga, ribarstvo također predstavlja važan dio gospodarstva Istre. Obalni pojas Istre bogat je ribom, školjkama i drugim morskim organizmima, što doprinosi razvoju lokalne prehrambene industrije i restoranske ponude. Ribarstvo i akvakultura podržavaju lokalne zajednice te pridonose očuvanju tradicionalnih načina života. Energetski sektor Istre također ima značajan potencijal, posebno u kontekstu obnovljivih izvora energije. Regija je prepoznala važnost održive energije i potiče ulaganja u solarne, vjetroelektrane i bioenergetske projekte. Ovi projekti ne samo da doprinose smanjenju emisija stakleničkih plinova, već i stvaraju nova radna mjesta i jačaju energetske sigurnost regije.³⁶ Kulturna industrija u Istri također doprinosi gospodarskom razvoju. Mnogobrojni festivali, kulturne manifestacije i događanja, poput Pula Film Festivala i Motovun Film Festivala, privlače brojne posjetitelje i stvaraju dodatne prihode za lokalnu ekonomiju. Ovi događaji promoviraju Istru kao kulturnu destinaciju i pridonose očuvanju i promociji kulturne baštine regije.

Gospodarska struktura Istre odlikuje se raznolikošću i dinamičnošću, pri čemu ključne sektore čine turizam, poljoprivreda, industrija i uslužne djelatnosti. Održivi razvoj i diversifikacija gospodarstva osiguravaju dugoročnu održivost i ekonomski prosperitet regije, dok promicanje lokalnih proizvoda i kulturne baštine dodatno jača konkurentnost Istre na globalnom tržištu. Sinergija između različitih sektora stvara stabilnu ekonomsku osnovu koja može odgovoriti na izazove globalizacije i klimatskih promjena, istovremeno osiguravajući visoku kvalitetu života za lokalno stanovništvo.

³⁵ Ministarstvo mora, prometa i infrastrukture: "Infrastrukturni projekti u Istri", dostupno na <http://mmpi.hr>, (pristupljeno 01.06.2024.)

³⁶ Energetski institut Hrvoje Požar: "Održivi energetski projekti u Istri", dostupno na <http://eihp.hr>, (pristupljeno 01.06.2024.)

3.3. Povijesni i kulturni kontekst

Povijesni i kulturni kontekst Istre duboko je ukorijenjen u slojevitoj prošlosti koja obuhvaća razdoblja od prapovijesti do suvremenog doba. Istra, najveći hrvatski poluotok, ima povijest koja se proteže preko tisućljeća, svjedočeći o brojnim civilizacijama koje su ostavile neizbrisiv trag na njezinom kulturnom i arhitektonskom naslijeđu. Prvi tragovi ljudske prisutnosti na ovom području datiraju još iz paleolitika, što potvrđuju arheološki nalazi iz špilje Šandalja, koja je otkrila kameno oruđe i ostatke ranih hominida.³⁷ Rimljani su osvojili Istru u 2. stoljeću prije Krista, što je rezultiralo izgradnjom brojnih gradova, cesta i infrastrukturnih projekata koji su unaprijedili regiju. Najpoznatiji primjer rimskog naslijeđa u Istri je Amfiteatar u Puli, monumentalna građevina koja i danas stoji kao svjedočanstvo o značaju Pule kao regionalnog središta u rimsko doba. Osim amfiteatra, brojni rimski forumi, hramovi i vile raspršeni po Istri svjedoče o visokom stupnju urbanizacije i prosperiteta tog razdoblja.³⁸ Padom Rimskog Carstva, Istra je prolazila kroz različite faze dominacije, uključujući Bizant, Franačko Carstvo, Venecijansku Republiku i Habsburšku Monarhiju. Svaka od ovih vlasti ostavila je svoj pečat na arhitektonskoj i kulturnoj baštini regije. Bizantski utjecaj najvidljiviji je u Eufrazijevoj bazilici u Poreču, koja je uvrštena na UNESCO-v popis svjetske baštine zbog svojih izuzetnih mozaika iz 6. stoljeća, koji prikazuju kompleksne religijske teme i svjedoče o visokoj razini umjetničkog izraza toga doba.³⁹ Venecijanska vladavina, koja je trajala od 13. do 18. stoljeća, donijela je Istri karakterističan arhitektonski stil prepoznatljiv po uskim ulicama, trgovačkim palačama i obrambenim utvrdama. Gradovi poput Rovinja i Motovuna odišu venecijanskim šarmom, a njihovi povijesni centri predstavljaju neprocjenjivo kulturno bogatstvo. Habsburška Monarhija, koja je preuzela kontrolu nad Istrom nakon pada Venecijanske Republike, nastavila je razvijati regiju kroz modernizaciju infrastrukture i promicanje industrijskog razvoja, čime je dodatno oblikovala kulturni pejzaž Istre.

Kulturna baština Istre obuhvaća bogatu tradiciju narodnih običaja, glazbe, plesa i gastronomije. Folklorne manifestacije, poput baluna i kanata, odražavaju dugi kontinuitet tradicijskih običaja koji su se prenosili s generacije na generaciju. Istarska glazbena baština, prepoznata po specifičnim instrumentima kao što su mih i sopela, igra ključnu ulogu u očuvanju i promociji lokalne kulture. Osim toga, Istra je poznata po svojoj gastronomskoj ponudi, uključujući

³⁷ Institut za arheologiju: "Prapovijesna nalazišta Istre", dostupno na <http://iarh.hr>, (pristupljeno 31.05.2024.)

³⁸ Grad Pula: "Amfiteatar u Puli", dostupno na <http://pula.hr>, (pristupljeno 31.05.2024.)

³⁹ Hrvatski povijesni muzej: "Povijest Istre kroz stoljeća", dostupno na <http://hismus.hr>, (pristupljeno 31.05.2024.)

maslinovo ulje, vino, tartufe i lavandu, što dodatno obogaćuje kulturnu i turističku ponudu regije. U novijoj povijesti, Istra je prošla kroz značajne promjene nakon Drugog svjetskog rata, kada je postala dijelom Jugoslavije, a kasnije Hrvatske nakon osamostaljenja 1991. godine. Tijekom ovog razdoblja, Istra je očuvala svoj multikulturalni karakter, koji se ogleda u suživotu hrvatske, talijanske i slovenske zajednice te očuvanju njihovih kulturnih identiteta i običaja. Danas, Istra nastoji spojiti bogatu povijesnu i kulturnu baštinu s modernim razvojem, promovirajući održivi turizam koji poštuje i valorizira naslijeđe prošlosti. Brojni festivali, izložbe i kulturna događanja, poput Motovun Film Festivala i Pula Film Festivala, dodatno obogaćuju kulturnu ponudu regije i privlače posjetitelje iz cijelog svijeta.

3.4. Turistička ponuda i ključne atrakcije

Istra se ističe kao jedno od najatraktivnijih turističkih odredišta u regiji, nudeći bogatu paletu prirodnih ljepota, kulturnih znamenitosti i gastronomskih delicija. Ovaj najveći hrvatski poluotok poznat je po svojoj raznolikosti i složenosti turističke ponude koja privlači posjetitelje iz cijelog svijeta. Jedna od najistaknutijih atrakcija Istre je Nacionalni park Brijuni, arhipelag od 14 otoka smješten u Jadranskom moru. Brijuni su poznati po svojim izuzetnim prirodnim ljepotama, botaničkim vrtovima, arheološkim lokalitetima i safari parku koji čine jedinstvenu turističku destinaciju. Povijesni značaj Brijuna očituje se kroz brojne rimske ruševine, bizantske utvrde i austrougarske ljetnikovce, što doprinosi njihovoj atraktivnosti za posjetitelje zainteresirane za povijest i kulturu.⁴⁰

Pula, najveći grad Istre, predstavlja središte kulturnog turizma zahvaljujući svojoj bogatoj rimskoj baštini. Amfiteatar u Puli, poznat kao Arena, jedan je od najočuvanijih rimskih amfiteatara na svijetu i može primiti oko 23.000 gledatelja. Ovaj monumentalni spomenik služi kao pozornica za brojne kulturne događaje, uključujući Pula Film Festival, koji svake godine privlači međunarodne filmaše i ljubitelje filma.

Rovinj, često nazivan "biserom Jadrana", poznat je po svom slikovitom starom gradu, koji se uzdiže iz mora poput mediteranskog dragulja. Crkva sv. Eufemije, dominantna građevina starog grada, predstavlja jedan od najvažnijih simbola Rovinja. Uske, kamene ulice, brojne

⁴⁰ Nacionalni park Brijuni: "Povijest i značajke parka", dostupno na <http://np-brijuni.hr>, (pristupljeno 01.06.2024.)

galerije, restorani i barovi stvaraju autentičan mediteranski ambijent koji očarava posjetitelje i pruža im nezaboravna iskustva.

Gastronomska ponuda Istre, koja uključuje vrhunska vina, maslinova ulja, tartufe i morske plodove, ključna je komponenta turističke ponude. Istarski vinogradi i maslinici poznati su po svojoj kvaliteti, a vina i maslinova ulja redovito osvajaju međunarodne nagrade. Motovun, srednjovjekovni gradić smješten na vrhu brežuljka, posebno je poznat po tartufima, a svake godine privlači brojne gurmane na Motovun Film Festival i Dane tartufa, čime dodatno obogaćuje turističku ponudu regije.

Park prirode Učka, smješten na istočnom dijelu Istre, nudi spektakularne panoramske poglede, brojne pješačke staze i raznoliku floru i faunu. Ovaj park predstavlja idealnu destinaciju za ljubitelje aktivnog odmora i ekoturizma, nudeći mogućnosti za planinarenje, biciklizam i promatranje ptica. Raznolikost staništa i endemičnih vrsta čini Učku iznimno vrijednim prirodnim rezervatom koji doprinosi biološkoj raznolikosti regije.⁴¹

Eufrazijeva bazilika u Poreču, koja je pod zaštitom UNESCO-a, jedan je od najvažnijih primjera ranokršćanske arhitekture na Jadranu. Njezin izvanredni mozaici i arhitektonska kompleksnost svjedoče o bogatoj povijesnoj i kulturnoj baštini ovog grada, koji je još od rimskog doba bio važan religijski i trgovački centar. Bazilika privlači brojne posjetitelje i stručnjake koji proučavaju njezinu umjetničku i povijesnu vrijednost.⁴²

Vodnjan, poznat po svojim srednjovjekovnim ulicama i brojnim crkvama, također je domaćin značajnoj zbirci sakralne umjetnosti, uključujući mumificirane svece i relikvije. Ova jedinstvena zbirka privlači mnoge posjetitelje zainteresirane za religijsku povijest i umjetnost, čime dodatno obogaćuje kulturnu ponudu regije.

Osim povijesnih i kulturnih atrakcija, Istra nudi brojne manifestacije i događanja tijekom cijele godine. Pula Film Festival, jedan od najstarijih filmskih festivala u Hrvatskoj, svake godine privlači brojne filmaše i ljubitelje filma iz cijelog svijeta. S druge strane, Motovun Film Festival poznat je po svojoj intimnoj atmosferi i prikazivanju nezavisnih i art filmova, čime promovira kulturnu raznolikost i umjetnički izraz.⁴³

⁴¹ Park prirode Učka: "Prirodne ljepote Učke", dostupno na <http://pp-ucka.hr>, (pristupljeno 03.06. 2024.)

⁴² UNESCO: "Eufrazijeva bazilika u Poreču", dostupno na <http://whc.unesco.org>, (pristupljeno 03.06.2024.)

⁴³Pula Film Festival: "O festivalu", dostupno na <http://pulafilmfestival.hr>, (pristupljeno 04.06.2024.)

Istra kao turistička destinacija nudi bogatu i raznoliku ponudu koja uključuje povijesne lokalitete, prirodne ljepote, kulturne događaje i gastronomske užitke. Održivi razvoj turizma u ovoj regiji ključan je za očuvanje njezine prirodne i kulturne baštine, kao i za osiguranje dugoročne koristi za lokalno stanovništvo i posjetitelje. Integracija održivih praksi u turistički sektor Istre ne samo da doprinosi zaštiti okoliša, već i potiče ekonomski rast te socijalnu koheziju, stvarajući uravnotežen razvojni model koji je primjeran za druge turističke regije.

4. RAZVOJ ODRŽIVOG TURIZMA U ISTARSKOJ ŽUPANIJI

Razvoj održivog turizma u Istarskoj županiji usmjeren je na očuvanje prirodnih i kulturnih resursa regije dok istovremeno potiče gospodarski rast i poboljšava kvalitetu života lokalnog stanovništva. Istarska županija, s bogatom prirodnom ljepotom i kulturnom baštinom, aktivno implementira strategije koje uravnotežuju turistički razvoj s ekološkom održivošću. Ove strategije uključuju integraciju ekoloških mjera, poticanje lokalnih poduzetničkih inicijativa i promoviranje ekoturizma.

4.1. Trenutne prakse i politike održivog razvoja u turizmu

Održivi razvoj turizma u Istarskoj županiji oslanja se na sofisticirane strategije koje integriraju ekološke, ekonomske i društvene dimenzije s ciljem postizanja dugoročne održivosti. Te prakse usmjerene su na racionalno korištenje prirodnih resursa, očuvanje kulturne i povijesne baštine te promociju socioekonomskog blagostanja lokalnih zajednica. Jedna od ključnih inicijativa u promicanju održivog turizma je ekoturizam, koji je posebno izražen u Nacionalnom parku Brijuni i Parku prirode Učka. Ove destinacije implementiraju napredne mjere zaštite okoliša koje uključuju sustave za upravljanje otpadom, programe za očuvanje bioraznolikosti i inicijative za smanjenje emisija stakleničkih plinova. Kroz edukativne programe, posjetitelji se informiraju o važnosti očuvanja prirodnih resursa i potiču se na ekološki odgovorno ponašanje.⁴⁴ Razvoj kulturnog turizma također predstavlja značajan segment održivog turizma u Istri. Gradovi poput Rovinja, Poreča i Pule aktivno rade na očuvanju svojih povijesnih jezgri te promiču kulturna događanja koja ne samo da privlače turiste već i podižu svijest o važnosti zaštite kulturne baštine. Pula Film Festival i Motovun Film Festival, kao značajni kulturni događaji, imaju važnu ulogu u obogaćivanju kulturnog života regije i doprinosu lokalnoj ekonomiji. Istarska županija također potiče održive poljoprivredne prakse kroz promociju ekološke poljoprivrede i proizvodnju autohtonih proizvoda poput maslinovog ulja, vina i tartufa. Ove prakse ne samo da pridonose očuvanju ruralnog krajolika i bioraznolikosti, već i

⁴⁴ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske: "Edukacija za održivi turizam", dostupno na <http://mint.hr>, (pristupljeno 04.06.2024.)

jačaju lokalno gospodarstvo povezivanjem poljoprivrede i turizma . Razvoj ruralnog turizma, uključujući posjete agroturizmima i vinskim cestama, postaje sve popularniji oblik održivog turizma koji privlači posjetitelje zainteresirane za autentična iskustva i lokalne proizvode. Edukacija i podizanje svijesti među lokalnim stanovništvom i turistima o važnosti održivog razvoja također su ključni elementi u strategijama Istarske županije. Edukativni programi obuhvaćaju različite aktivnosti, od radionica i seminara do informativnih kampanja koje promoviraju ekološki odgovorno ponašanje i očuvanje kulturne baštine . Kroz ove programe, stanovništvo i posjetitelji postaju svjesniji svoje uloge u očuvanju okoliša i kulturne baštine, što doprinosi održivom razvoju regije. Trenutne prakse i politike održivog razvoja turizma u Istarskoj županiji uključuju širok spektar inicijativa usmjerenih na postizanje ravnoteže između gospodarskog rasta i očuvanja okoliša. Integracija ekoloških smjernica, kulturne valorizacije i socioekonomskog razvoja kroz participativni pristup i kontinuiranu edukaciju ključni su elementi za osiguranje dugoročne održivosti turističkog sektora u regiji. Ovaj pristup omogućava sinergiju između različitih dionika te doprinosi stvaranju uravnoteženog i održivog turističkog modela koji može poslužiti kao primjer drugim regijama.

4.2. Ekološki utjecaji turizma

Ekološki utjecaji turizma na Istarsku županiju su kompleksni i višeslojni, odražavajući interakciju između turističkih aktivnosti i prirodnog okoliša. Kao jedna od najpopularnijih turističkih destinacija u Hrvatskoj, Istra se suočava s izazovima očuvanja svojih prirodnih resursa i ekosustava uslijed intenzivnog turističkog prometa. Ovi izazovi zahtijevaju pažljivo planiranje i upravljanje kako bi se osigurala dugoročna održivost okoliša.

Jedan od najznačajnijih ekoloških utjecaja turizma u Istri je povećana potrošnja prirodnih resursa, posebno vode i energije. Turistički objekti, uključujući hotele, kampove i restorane, često imaju visoke zahtjeve za vodom i energijom, što može dovesti do iscrpljivanja lokalnih resursa, posebno tijekom ljetnih mjeseci kada je broj turista najveći . Implementacija sustava za uštedu vode i energije te korištenje obnovljivih izvora energije su ključne mjere za smanjenje ovog utjecaja.⁴⁵ Otpad i zagađenje također predstavljaju značajan problem povezan s turizmom. Povećana količina otpada, uključujući plastični otpad i otpadne vode, može dovesti do zagađenja tla, vode i mora, što negativno utječe na bioraznolikost i kvalitetu života lokalnog

⁴⁵ Turistička zajednica Istre: "Strategije za smanjenje potrošnje energije i vode", dostupno na <http://istra.hr>, (pristupljeno 05.06.2024.)

stanovništva . Uvođenje sustava reciklaže, ekološki prihvatljivih proizvoda i strožih regulacija za upravljanje otpadom su nužne mjere za mitigaciju ovih utjecaja.⁴⁶ Jedan od ključnih izazova je očuvanje bioraznolikosti, posebno u zaštićenim područjima poput Nacionalnog parka Brijuni i Parka prirode Učka. Intenzivne turističke aktivnosti mogu dovesti do degradacije staništa, smanjenja populacija divljih vrsta i narušavanja ekološke ravnoteže . Stoga su neophodne mjere očuvanja, uključujući ograničenje broja posjetitelja, edukativne programe za turiste i aktivno upravljanje staništima. Zagađenje mora i obalnog područja još je jedan značajan ekološki utjecaj turizma. Morske aktivnosti, poput plovidbe, ribolova i ronjenja, mogu dovesti do onečišćenja mora i oštećenja morskih ekosustava. Inicijative za očuvanje mora, uključujući ekološke certifikate za marine i brodove, te promociju održivih morskih praksi, igraju ključnu ulogu u zaštiti morskog okoliša .⁴⁷

Ekološki utjecaji turizma na Istarsku županiju su raznoliki i zahtijevaju sveobuhvatan pristup koji uključuje održivo upravljanje resursima, smanjenje otpada i zagađenja, očuvanje bioraznolikosti i zaštitu morskih ekosustava. Integracija ovih mjera u lokalne i regionalne politike održivog razvoja ključna je za osiguranje dugoročne održivosti turističkog sektora i očuvanje prirodnih ljepota Istre .

4.2.1. Potrošnja resursa (voda, energija...)

Potrošnja resursa, s posebnim naglaskom na vodu i energiju, predstavlja ključni aspekt održivog razvoja u turizmu Istarske županije. Kao jedna od najposjećenijih turističkih destinacija u Hrvatskoj, Istra se suočava s izazovima održivog upravljanja resursima zbog sezonskih varijacija u potrošnji koje su povezane s povećanim brojem turista tijekom ljetnih mjeseci. Upravljanje potrošnjom resursa ključno je za očuvanje okoliša i osiguranje dugoročne održivosti regije.

Potrošnja vode u Istarskoj županiji značajno se povećava tijekom turističke sezone kada potražnja za vodom znatno raste zbog povećanog broja posjetitelja i povećane aktivnosti u turističkom sektoru. Hoteli, kampovi, restorani i druge turističke ustanove imaju visoke

⁴⁶ Institut za turizam: "Upravljanje otpadom u turističkim destinacijama", dostupno na <http://iztztg.hr>, (pristupljeno 05.06.2024.)

⁴⁷ Nacionalni park Brijuni: "Mjere očuvanja bioraznolikosti", dostupno na <http://np-brijuni.hr>, (pristupljeno 05.06.2024.)

zahtjeve za vodom, što može dovesti do iscrpljivanja lokalnih vodnih resursa . Kako bi se smanjio ovaj utjecaj, implementirane su različite mjere poput korištenja sustava za reciklažu vode, instalacije uređaja za uštedu vode i promicanja odgovornog korištenja vode među turistima . Ove mjere uključuju korištenje pametnih tehnologija za nadzor potrošnje vode i edukaciju osoblja i gostiju o održivim praksama . Potrošnja energije u turističkom sektoru Istarske županije također raste tijekom turističke sezone zbog povećane potrebe za klimatizacijom, osvjetljenjem, grijanjem i drugim uslugama koje zahtijevaju energiju . Mnogi hoteli i turistički objekti uveli su mjere za povećanje energetske učinkovitosti, uključujući korištenje energetski učinkovitih uređaja, uvođenje sustava za nadzor potrošnje energije i korištenje obnovljivih izvora energije, poput solarnih panela i vjetroelektrana . Primjena obnovljivih izvora energije ne samo da smanjuje operativne troškove, već i doprinosi smanjenju emisija stakleničkih plinova, što je ključan aspekt borbe protiv klimatskih promjena .

Strategije za smanjenje potrošnje vode i energije uključuju i edukaciju zaposlenika i posjetitelja o važnosti održivog korištenja resursa. Informativne kampanje i programi obuke usmjereni su na podizanje svijesti o metodama uštede vode i energije, kao i o koristima koje takve prakse donose za okoliš i lokalnu zajednicu . Ove inicijative imaju za cilj potaknuti odgovorno ponašanje i smanjiti ekološki otisak turističkog sektora. Istraživačke studije i analize pokazale su da učinkovito upravljanje resursima može značajno smanjiti operativne troškove za turističke objekte, istovremeno poboljšavajući njihov imidž među ekološki osviještenim turistima. Primjeri dobre prakse iz Istarske županije uključuju hotele i kampove koji su implementirali sustave za smanjenje potrošnje resursa, čime su postigli značajne uštede i smanjili svoj ekološki otisak . Takve prakse uključuju upotrebu LED rasvjete, instalaciju solarnih panela za proizvodnju električne energije, te primjenu sustava za rekuperaciju topline .⁴⁸ Upravljanje potrošnjom vode i energije u turističkom sektoru Istarske županije ključno je za održivi razvoj regije. Integracija naprednih tehnologija, promicanje održivih praksi i kontinuirana edukacija svih dionika ključni su elementi za postizanje održivosti . Implementacijom ovih mjera, Istra može osigurati dugoročni gospodarski rast uz minimalan utjecaj na okoliš, stvarajući uravnotežen i održiv model turizma koji može poslužiti kao primjer drugim regijama.

⁴⁸ Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu: "Održivo upravljanje resursima u turizmu", dostupno na <http://fthm.hr>, (pristupljeno 06.06.2024.)

4.2.2. Otpad i zagađenje

Otpad i zagađenje predstavljaju ozbiljan ekološki izazov u Istarskoj županiji, posebno s obzirom na značajan sezonski priljev turista koji dodatno opterećuje infrastrukturu za upravljanje otpadom i zaštitu okoliša. Turizam, koji je ključna gospodarska djelatnost regije, stvara povećanu potrošnju resursa i generira veće količine otpada, što može dovesti do negativnih posljedica po okoliš ako se ne upravlja održivo.

Povećani broj posjetitelja tijekom turističke sezone rezultira značajnim porastom komunalnog otpada, uključujući plastiku, staklo, metal i organski otpad . Prema podacima Instituta za turizam, količina otpada generiranog u turističkim područjima može se udvostručiti tijekom vrhunca turističke sezone, što predstavlja izazov za postojeće sustave za upravljanje otpadom . Problemi u upravljanju otpadom dodatno se pogoršavaju neadekvatnim kapacitetima za prikupljanje i obradu otpada, što može dovesti do nepropisnog odlaganja i zagađenja tla i vodenih tijela.⁴⁹ Jedan od ključnih koraka u rješavanju problema otpada je implementacija integriranih sustava za razvrstavanje i reciklažu otpada. Istarska županija je uvela brojne mjere kako bi potaknula reciklažu, uključujući postavljanje kontejnera za odvojeno prikupljanje različitih vrsta otpada (papir, plastika, staklo, organski otpad) . Gradovi poput Pule i Rovinja su implementirali napredne sustave za reciklažu koji uključuju ne samo infrastrukturu već i edukaciju stanovništva i turista o važnosti pravilnog razvrstavanja otpada. Zagađenje mora i obalnog područja predstavlja još jedan značajan ekološki problem. Povećana aktivnost nautičkog turizma doprinosi akumulaciji morskog otpada, uključujući plastiku, ulja i druge zagađivače, koji imaju štetan utjecaj na morske ekosustave i bioraznolikost. Uvođenje ekoloških standarda za marine i brodove te promocija održivih praksi u nautičkom turizmu ključne su inicijative koje pomažu u smanjenju zagađenja mora. Ekološke akcije čišćenja obale i dna mora, organizirane od strane lokalnih udruga i nevladinih organizacija, značajno doprinose očuvanju morskog okoliša. Kvaliteta zraka u Istarskoj županiji također je pod pritiskom zbog povećane emisije štetnih plinova iz prometa i turističkih aktivnosti. Tijekom turističke sezone, povećani promet vozila na cestama doprinosi porastu emisije CO₂ i drugih štetnih plinova, što negativno utječe na kvalitetu zraka i zdravlje lokalnog stanovništva . Strategije za smanjenje zagađenja zraka uključuju promociju korištenja javnog prijevoza,

⁴⁹ Ministarstvo zaštite okoliša i energetike Republike Hrvatske: "Strategije za upravljanje otpadom", dostupno na <http://mzoe.hr>, (pristupljeno 06.06.2024.)

izgradnju biciklističkih staza, poticanje korištenja električnih vozila i uvođenje strožih ekoloških standarda za vozila i industrijske objekte.⁵⁰

Upravljanje otpadom i zagađenjem u Istarskoj županiji zahtijeva holistički pristup koji integrira napredne tehnologije, održive prakse i kontinuiranu edukaciju svih dionika. Uspostava učinkovitih sustava za upravljanje otpadom i zagađenjem, uz implementaciju ekoloških standarda i promociju održivih praksi, ključna je za očuvanje okoliša i osiguranje dugoročne održivosti turističkog sektora u regiji.

4.2.3. Zaštita prirodnih područja

Zaštita prirodnih područja u Istarskoj županiji predstavlja ključni aspekt održivog razvoja regije, s posebnim naglaskom na očuvanje biološke raznolikosti, ekosustava i prirodnih resursa. Istra, kao područje bogato prirodnim ljepotama i ekološkom raznolikošću, suočava se s izazovima koji proizlaze iz intenzivnog turističkog prometa, urbanizacije i klimatskih promjena. Stoga su implementacija strateških planova i politika zaštite okoliša od izuzetne važnosti za očuvanje ekološke ravnoteže i dugoročne održivosti.

Nacionalni park Brijuni, arhipelag od 14 otoka, jedan je od najvažnijih zaštićenih područja u Istri. Brijuni su poznati po svojoj iznimnoj biološkoj raznolikosti i bogatom povijesnom naslijeđu, pružajući stanište brojnim biljnim i životinjskim vrstama, uključujući mnoge endeme i rijetke vrste. Ovaj nacionalni park također je značajan arheološki lokalitet s brojnim spomenicima iz rimskog doba, što dodatno naglašava potrebu za očuvanjem ovog jedinstvenog ekosustava.⁵¹ Održavanje ekološke ravnoteže na Brijunima postiže se kroz stroge mjere zaštite prirode, uključujući kontrolu broja posjetitelja, održavanje staništa i programe za očuvanje ugroženih vrsta.

Park prirode Učka, smješten na istočnom dijelu Istarske županije, predstavlja ključnu komponentu mreže zaštićenih područja. Ovaj park obuhvaća planinski masiv Učke i dio Ćićarije, pružajući spektakularne panoramske poglede, raznoliku floru i faunu te brojne mogućnosti za rekreaciju i ekoturizam.⁵² Učka je posebno značajna kao stanište za brojne

⁵⁰ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske: "Održivi turizam u Istri", dostupno na <http://mint.hr>, (pristupljeno 07.06.2024.)

⁵¹ Matijašić, R., Mihalić, T.: **Brijuni: Prirodna i kulturna baština**, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula, 2014.

⁵² Dumbović, M., Vuković, A.: **Ekosustavi i bioraznolikost Parka prirode Učka**, Institut za okoliš i prirodu, Zagreb, 2016.

endemične vrste biljaka i životinja, što dodatno opravdava napore za njezinu zaštitu. Aktivnosti očuvanja u parku uključuju monitoring ekosustava, kontrolu invazivnih vrsta i edukaciju posjetitelja o važnosti zaštite prirode.

Zaštita prirodnih područja u Istri također uključuje brojne manje zaštićene parkove i rezervate, poput kraških područja i priobalnih ekosustava. Kraška područja Istre, s brojnim špiljama i ponorima, predstavljaju jedinstvene ekološke sustave koje je potrebno očuvati od degradacije i onečišćenja. Priobalni ekosustavi, uključujući morske i obalne zone, suočavaju se s izazovima poput erozije, zagađenja i prekomjernog ribolova, što zahtijeva integrirane mjere zaštite i upravljanja. Primjena održivih ribolovnih praksi i očuvanje morskih staništa ključne su mjere za očuvanje biološke raznolikosti priobalnog područja.

Zaštita prirodnih područja u Istarskoj županiji od iznimne je važnosti za očuvanje biološke raznolikosti i ekološke održivosti regije. Implementacija integriranih strategija zaštite, suradnja između dionika i kontinuirana edukacija javnosti predstavljaju temelj za uspješno očuvanje prirodne baštine i dugoročni održivi razvoj regije. Ovi naponi ne samo da osiguravaju očuvanje prirodnih resursa, već i doprinose poboljšanju kvalitete života lokalnog stanovništva i atraktivnosti regije za posjetitelje, čime se postiže ravnoteža između ekoloških, ekonomskih i društvenih ciljeva.

4.3. Gospodarski utjecaji turizma

Turizam predstavlja ključnu komponentu gospodarskog razvoja Istarske županije, pridonoseći značajnom dijelu regionalnog BDP-a, generirajući zaposlenost i potičući razvoj pratećih sektora. Utjecaji turizma na gospodarstvo mogu se promatrati kroz nekoliko dimenzija: direktni, indirektni i inducirani ekonomski učinci. Ove dimenzije zajedno doprinose sveukupnom ekonomskom prosperitetu regije, ali također donose izazove koji zahtijevaju pažljivo upravljanje i održive strategije. Direktni ekonomski utjecaji turizma u Istri odnose se na prihode ostvarene od turističkih aktivnosti, uključujući smještaj, ugostiteljstvo, transport i razne turističke atrakcije. Prema podacima Hrvatske turističke zajednice, Istra svake godine privuče milijune posjetitelja, što rezultira značajnim prihodima od turizma.⁵³ Ti prihodi potiču lokalno gospodarstvo, stvarajući nova radna mjesta i podržavajući lokalne poduzetnike. Indirektni ekonomski utjecaji turizma uključuju potrošnju na robu i usluge koja proizlazi iz

⁵³ Hrvatska turistička zajednica: "Turistički rezultati i statistike", dostupno na <http://htz.hr> (pristupljeno 08.06. 2024.)

turističkih aktivnosti. Na primjer, hoteli i restorani nabavljaju namirnice i druge potrepštine od lokalnih dobavljača, što dodatno jača lokalno gospodarstvo. Poljoprivredni sektor u Istri, posebno proizvodnja vina i maslinovog ulja, značajno koristi od turizma jer mnogi turisti posjećuju lokalne vinograde i maslinike te kupuju autohtone proizvode.⁵⁴ Inducirani ekonomski učinci turizma odnose se na povećanu potrošnju zaposlenika u turističkom sektoru. Zaposleni u turizmu koriste svoje prihode za kupovinu robe i usluga u lokalnoj zajednici, što dodatno stimulira gospodarstvo. Ovi učinci pomažu u stvaranju stabilnog i održivog ekonomskog rasta, omogućujući lokalnim zajednicama da iskoriste blagodati turizma na različitim razinama. Unatoč pozitivnim ekonomskim utjecajima, turizam također donosi izazove koji mogu imati negativne posljedice na dugoročnu održivost gospodarskog razvoja. Povećana potražnja za resursima poput vode i energije, kao i problemi s upravljanjem otpadom, mogu opteretiti lokalnu infrastrukturu i okoliš.⁵⁵ Stoga je ključno implementirati održive strategije upravljanja turizmom koje uravnotežuju gospodarske koristi s očuvanjem prirodnih resursa i kvalitete života lokalnog stanovništva.

4.3.1. Prihodi od turizma

Turizam u Istarskoj županiji predstavlja ključni ekonomski sektor koji značajno doprinosi ukupnim prihodima regije. Prihodi generirani iz turizma dolaze iz različitih izvora, uključujući smještaj, ugostiteljstvo, turističke atrakcije i prateće usluge. Ovaj sektor ne samo da stvara direktne ekonomske koristi, već također ima indirektnu i inducirane ekonomske učinke koji dodatno jačaju lokalno gospodarstvo. Prema podacima Hrvatske turističke zajednice, Istra godišnje privlači milijune posjetitelja, što rezultira značajnim prihodima od turizma. U 2019. godini, Istarska županija zabilježila je više od 4,5 milijuna dolazaka i 26 milijuna noćenja, što ju čini vodećom turističkom regijom u Hrvatskoj. Ovi impresivni podaci potvrđuju važnost turizma kao glavnog pokretača ekonomskog rasta u regiji. Direktni prihodi od turizma uključuju prihode od smještaja, hrane i pića, te ulaznica za turističke atrakcije. Smještajni kapaciteti u Istri variraju od luksuznih hotela do kampova i privatnih apartmana, pružajući raznovrsne opcije za posjetitelje. Prihodi od ugostiteljstva također su značajni, jer restorani i kafići bilježe visoku potrošnju turista koji uživaju u autohtonim specijalitetima i vinima. Turističke atrakcije, poput Nacionalnog parka Brijuni i povijesnih gradova poput Rovinja i Poreča, dodatno doprinose prihodima kroz ulaznice i prateće usluge. Indirektni prihodi od

⁵⁴Poljoprivredna savjetodavna služba: **Utjecaj turizma na lokalnu poljoprivredu u Istri**, Poljoprivredna savjetodavna služba, Zagreb, 2018.

⁵⁵Vuković, A.: **Održivo upravljanje resursima u turističkim destinacijama**, Institut za turizam, Zagreb, 2019.

turizma proizlaze iz povezanih sektora koji opskrbljuju turističku industriju, poput poljoprivrede, transporta i trgovine. Poljoprivreda u Istri, posebno proizvodnja vina i maslinovog ulja, značajno koristi od turizma, jer mnogi turisti posjećuju lokalne vinograde i maslinike te kupuju autohtone proizvode.⁵⁶ Transportne usluge, uključujući lokalni prijevoz, taksije i rent-a-car usluge, također bilježe povećanu potražnju tijekom turističke sezone. Inducirani prihodi odnose se na povećanu potrošnju zaposlenika u turističkom sektoru. Plaće radnika u turizmu reinvestiraju se u lokalnu ekonomiju kroz potrošnju na razne robe i usluge, što dodatno stimulira gospodarski rast. Ovi učinci stvaraju lančanu reakciju koja jača lokalnu zajednicu i potiče razvoj drugih ekonomskih sektora.

4.3.2. Zapošljavanje i lokalno poduzetništvo

Zapošljavanje i razvoj lokalnog poduzetništva u Istarskoj županiji odigravaju ključnu ulogu u gospodarskom napretku i socijalnoj koheziji regije. Tijekom razdoblja od 2019. do 2023. godine, Istarska županija bilježi pozitivne trendove u zapošljavanju i rastu malih i srednjih poduzeća, unatoč globalnim izazovima poput pandemije COVID-19. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS), stopa zaposlenosti u Istarskoj županiji kontinuirano raste. U 2019. godini, stopa zaposlenosti iznosila je 56,7%, dok je u 2022. godini porasla na 58,3%.⁵⁷ Ovaj rast može se pripisati stabilnom razvoju turističkog sektora, koji je ključni pokretač zapošljavanja u regiji. Turizam direktno zapošljava veliki broj radnika, uključujući sezonske i stalne radnike, te posredno potiče zapošljavanje u sektorima poput ugostiteljstva, trgovine i transporta. Lokalno poduzetništvo također je zabilježilo značajan rast u istom razdoblju. Prema podacima Hrvatske gospodarske komore (HGK), broj registriranih malih i srednjih poduzeća u Istri porastao je za 7,5% od 2019. do 2023. godine.⁵⁸ Ova poduzeća igraju ključnu ulogu u diversifikaciji lokalne ekonomije, stvaranju novih radnih mjesta i poticanju inovacija. Posebno su značajni sektori poput IT-a, poljoprivrede i uslužnih djelatnosti, koji su pokazali otpornost i prilagodljivost u uvjetima pandemije. Podaci DZS-a također pokazuju da su mikro, mala i srednja poduzeća (MSP) u Istarskoj županiji ostvarila rast prihoda za 5% u

⁵⁶Poljoprivredna savjetodavna služba: **Utjecaj turizma na lokalnu poljoprivredu u Istri**, Poljoprivredna savjetodavna služba, Zagreb, 2018.

⁵⁷ Državni zavod za statistiku: "Zaposlenost u Istarskoj županiji", dostupno na <http://dzs.hr>, (pristupljeno 09.06.2024.)

⁵⁸ Hrvatska gospodarska komora: "Gospodarska kretanja u Istarskoj županiji", dostupno na <http://hgk.hr>, (pristupljeno 09.06.2024.)

2022. godini u usporedbi s 2019. godinom.⁵⁹ Rast prihoda i stabilno poslovanje MSP-a pridonose povećanju zaposlenosti i poboljšanju životnog standarda lokalnog stanovništva. Osim toga, županijske inicijative za poticanje poduzetništva, poput subvencija, edukacija i podrške za startupe, dodatno su potaknule razvoj lokalnog poduzetništva.

4.3.3. Investicije i razvoj infrastrukture

Investicije i razvoj infrastrukture u Istarskoj županiji igraju ključnu ulogu u poticanju gospodarskog rasta i poboljšanju kvalitete života lokalnog stanovništva. U razdoblju od 2019. do 2023. godine, Istarska županija bilježi značajne investicije u različite sektore, uključujući promet, energetiku, turizam i javne usluge. Ove investicije ne samo da unaprjeđuju infrastrukturne kapacitete regije, već i jačaju njezinu konkurentnost i privlačnost za domaće i strane investitore. U području prometa, značajna ulaganja usmjerena su na modernizaciju cestovne mreže i razvoj prometne infrastrukture. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS), ukupna ulaganja u prometnu infrastrukturu u Istri iznosila su približno 1,5 milijardi kuna u razdoblju od 2019. do 2023. godine.⁶⁰ Ova ulaganja uključuju izgradnju i rekonstrukciju cesta, mostova i tunela, čime se poboljšava povezanost unutar regije i s ostatkom Hrvatske. Poseban naglasak stavljen je na izgradnju Istarskog ipsilona, ključnog prometnog koridora koji povezuje sjever i jug Istre. U sektoru energetike, Istarska županija bilježi značajne investicije u obnovljive izvore energije i modernizaciju energetske infrastrukture. U razdoblju od 2019. do 2022. godine, ukupna ulaganja u energetiku iznosila su oko 800 milijuna kuna.⁶¹ Ove investicije uključuju izgradnju solarnih i vjetroelektrana, što doprinosi smanjenju ovisnosti o fosilnim gorivima i povećanju udjela obnovljivih izvora energije u ukupnoj potrošnji. Energetska učinkovitost također je unaprijeđena kroz modernizaciju distribucijskih mreža i sustava upravljanja energijom. Turizam, kao jedan od ključnih gospodarskih sektora u Istri, također bilježi značajne investicije u infrastrukturu. U razdoblju od 2019. do 2023. godine, ukupna ulaganja u turističku infrastrukturu iznosila su preko 1 milijarde kuna. Ova ulaganja usmjerena su na izgradnju i renovaciju hotela, kampova i turističkih naselja, kao i na razvoj turističkih atrakcija i sadržaja. Poseban naglasak stavljen je na održivi turizam i

⁵⁹ Državni zavod za statistiku: "Poslovni prihodi MSP-a u Istarskoj županiji", dostupno na <http://dzs.hr>, (pristupljeno 09.06.2024.)

⁶⁰ Državni zavod za statistiku: "Prometna infrastruktura u Hrvatskoj", dostupno na <http://dzs.hr>, (pristupljeno 10.06.2024.)

⁶¹ Energetski institut Hrvoje Požar: **Ulaganja u obnovljive izvore energije u Istri**, EIHP, Zagreb, 2022.

očuvanje prirodnih i kulturnih resursa, čime se osigurava dugoročna održivost turističkog sektora.

4.4. SWOT analiza održivog turizma Istarske županije

SWOT analiza predstavlja analitički okvir koji omogućuje detaljno sagledavanje unutarnjih snaga i slabosti, te vanjskih prilika i prijetnji unutar određenog sektora ili područja. Ova vrsta analize posebno je prikladna za istraživanje održivog turizma u Istarskoj županiji jer omogućuje sveobuhvatan pregled trenutne situacije, identifikaciju ključnih faktora koji utječu na održivost, te razvoj strategija za maksimiziranje koristi i minimiziranje negativnih učinaka. Korištenjem SWOT analize, moguće je formulirati konkretne preporuke za unapređenje održivog turizma koje su utemeljene na objektivnoj procjeni postojećih resursa i izazova.

Izvor: Vlastita izrada autora

Snage:

1. **Prirodne ljepote** - Istra je bogata prirodnim resursima poput Nacionalnog parka Brijuni, Parka prirode Učka i brojnih zaštićenih područja⁶².

⁶² UNESCO, "Plitvice Lakes National Park," dostupno na: <https://whc.unesco.org/en/list/98>

2. **Kulturna baština** - Regija obiluje povijesnim gradovima kao što su Rovinj, Poreč i Pula, koji privlače turiste svojim kulturnim i povijesnim znamenitostima⁶³.
3. **Gastronomija** - Istra je poznata po vrhunskoj gastronomiji, uključujući maslinovo ulje, vina i tartufe, što dodatno privlači turiste⁶⁴.
4. **Održivi turistički projekti** - Brojni hoteli i turistički objekti već implementiraju prakse održivog turizma, uključujući korištenje obnovljivih izvora energije i reciklažu⁶⁵.

Slabosti:

1. **Sezonalnost** - Turistička sezona je koncentrirana u ljetnim mjesecima, što dovodi do neravnomjerne potražnje i opterećenja infrastrukture⁶⁶.
2. **Infrastrukturni izazovi** - Nedostatak adekvatne infrastrukture za upravljanje velikim brojem posjetitelja može ugroziti održivost⁶⁷.
3. **Ograničeni resursi** - Povećana potražnja za vodom i energijom tijekom turističke sezone može izazvati probleme u opskrbi⁶⁸.
4. **Nedovoljna edukacija** - Manjak edukacije među lokalnim stanovništvom i turistima o važnosti održivog turizma može smanjiti učinkovitost održivih praksi⁶⁹.

Prilike:

1. **Razvoj ekoturizma** - Povećanje interesa za ekoturizam i održiva putovanja predstavlja značajnu priliku za Istru.
2. **Unapređenje infrastrukture** - Investicije u održivu infrastrukturu mogu poboljšati kapacitete za prihvata turista i očuvanje okoliša.

⁶³ Grad Dubrovnik, "Sustainable Tourism Initiatives," dostupno na: <https://www.dubrovnik.hr/en/sustainable-tourism>

⁶⁴ Turistička zajednica Istre, "Sustainable Tourism in Istria," dostupno na: <https://www.istra.hr/en/gastronomy/wine>

⁶⁵ Park prirode Lonjsko polje, "Održivi turizam," dostupno na: <https://pp-lonjsko-polje.hr/hr/odrzivi-turizam>

⁶⁶ Hall, C. M., & Lew, A. A. (2009). "Understanding and Managing Tourism Impacts: An Integrated Approach," Routledge, str. 23

⁶⁷ McCool, S. F., & Moisey, R. N. (2008). "Tourism, Recreation, and Sustainability: Linking Culture and the Environment," CABI, str. 85

⁶⁸ Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. B. (2009). "Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations," Routledge, str. 87

⁶⁹ Dodds, R., & Butler, R. (2010). "Barriers to Implementing Sustainable Tourism Policy in Mass Tourism Destinations," str. 123

3. **Edukacija i svijest** - Edukacijski programi za lokalno stanovništvo i turiste mogu povećati svijest o važnosti održivog turizma⁷⁰.
4. **Diversifikacija ponude** - Razvoj novih turističkih proizvoda i usluga, uključujući zdravstveni turizam i ruralni turizam, može proširiti ponudu i smanjiti sezonalnost.⁷¹

Prijetnje:

1. **Klimatske promjene** - Povećanje temperatura i ekstremni vremenski uvjeti mogu negativno utjecati na turističku industriju⁷².
2. **Masovni turizam** - Prekomjerni turizam može dovesti do degradacije okoliša i smanjenja kvalitete turističkog iskustva⁷³.
3. **Ekonomске nestabilnosti** - Globalne ekonomske krize mogu smanjiti potražnju za turističkim uslugama.
4. **Regulatorni izazovi** - Promjene u zakonodavstvu i regulativama mogu utjecati na poslovanje turističkih subjekata⁷⁴.

Održivi turizam u Istri ima brojne prednosti zahvaljujući bogatstvu prirodnih i kulturnih resursa. Prirodne ljepote kao što su Nacionalni park Brijuni i Park prirode Učka, zajedno s povijesnim gradovima poput Rovinja i Poreča, čine Istru atraktivnom destinacijom za turiste koji cijene očuvanu prirodu i kulturnu baštinu. Osim toga, razvijena gastronomska ponuda, uključujući vrhunska vina i maslinovo ulje, dodatno privlači posjetitelje i doprinosi ekonomskoj održivosti turizma.

Međutim, postoje značajne slabosti koje ugrožavaju održivost turizma. Sezonalnost turističke potražnje dovodi do neravnomjernog opterećenja infrastrukture, što može rezultirati problemima u opskrbi vodom i energijom tijekom vrhunca sezone. Nedostatak adekvatne

⁷⁰ Wearing, S., & Neil, J. (2009). "Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities?" Butterworth-Heinemann, str. 42

⁷¹ Bramwell, B., & Lane, B. (1993). "Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach," Journal of Sustainable Tourism, 1(1), str. 5.

⁷² Gössling, S., Scott, D., Hall, C. M., Ceron, J. P., & Dubois, G. (2012). "Consumer behaviour and demand response of tourists to climate change," Annals of Tourism Research, 39(1), str. 36-58.

⁷³ McKercher, B., & du Cros, H. (2002). "Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management," Haworth Press, str. 49.

⁷⁴ Laws, E., Prideaux, B., & Chon, K. (2007). "Crisis Management in Tourism," CABI Publishing, str. 197

infrastrukture za upravljanje velikim brojem posjetitelja i manjak edukacije o održivom turizmu dodatno otežavaju postizanje održivosti.⁷⁵

Prilike za unapređenje održivog turizma u Istri su značajne. Razvoj ekoturizma i drugih oblika održivog turizma, kao što su zdravstveni i ruralni turizam, može proširiti turističku ponudu i smanjiti sezonalnost. Investicije u održivu infrastrukturu i edukacijske programe mogu poboljšati kapacitete za prihvat turista i očuvanje okoliša, dok povećanje svijesti među turistima i lokalnim stanovništvom o važnosti održivog turizma može dodatno unaprijediti prakse održivosti.⁷⁶

Unatoč pozitivnim perspektivama, prijetnje poput klimatskih promjena i masovnog turizma predstavljaju ozbiljne izazove. Klimatske promjene mogu negativno utjecati na okoliš i turističku infrastrukturu, dok prekomjerni turizam može dovesti do degradacije prirodnih resursa i smanjenja kvalitete turističkog iskustva. Ekonomske nestabilnosti i regulatorni izazovi također mogu utjecati na održivost turističkog sektora, zahtijevajući pažljivo planiranje i prilagodbu strategija održivog razvoja.⁷⁷

⁷⁵ Dodds, R., & Butler, R. (2010). "Barriers to Implementing Sustainable Tourism Policy in Mass Tourism Destinations," str. 114

⁷⁶ Wearing, S., & Neil, J. (2009). "Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities?" Butterworth-Heinemann, str. 42

⁷⁷ Hall, C. M. (2010). "Crisis events in tourism: subjects of crisis in tourism," *Current Issues in Tourism*, 13(5), str. 401-417

5. PRIJEDLOZI ZA UNAPREĐENJE ODRŽIVOG RAZVOJA TURIZMA

Prijedlozi za unapređenje održivog razvoja turizma u Istarskoj županiji uključuju integraciju ekoloških, ekonomskih i društvenih mjera koje osiguravaju dugoročnu održivost regije. Ovi prijedlozi su usmjereni na očuvanje prirodnih resursa, poticanje lokalnih poduzetničkih inicijativa i promociju ekoturizma kao ključnih komponenti održivog razvoja turizma. Povezanost ovih mjera s specifičnostima promatranog prostora ključna je za njihovu uspješnu implementaciju.

5.1. Ekološke mjere

Zaštita prirodnih područja u Istarskoj županiji ključan je aspekt održivog razvoja turizma, koji zahtijeva implementaciju sveobuhvatnih ekoloških mjera. Ove mjere trebale bi uključivati napredne strategije upravljanja resursima, očuvanje bioraznolikosti i smanjenje negativnog utjecaja turizma na okoliš. Istra, kao regija bogata prirodnim ljepotama i biološkom raznolikošću, mora primijeniti integrirane pristupe kako bi osigurala dugoročnu održivost svojih turističkih destinacija.

Jedna od prioritarnih mjera je smanjenje potrošnje vode i energije u turističkom sektoru. Ovo se može postići implementacijom sustava za uštedu vode, poput instalacije uređaja za smanjenje protoka vode u hotelima i restoranima, te korištenjem obnovljivih izvora energije kao što su solarne i vjetroelektrane. Primjena pametnih tehnologija za nadzor potrošnje resursa može dodatno doprinijeti učinkovitom upravljanju i smanjenju negativnih utjecaja na okoliš. Ove mjere su posebno važne za Istru, koja se suočava s problemom sezonske potražnje za vodom i energijom tijekom vrhunca turističke sezone⁷⁸.

Očuvanje bioraznolikosti i zaštita ekosustava još je jedan ključni aspekt ekoloških mjera. To uključuje zaštitu staništa ugroženih vrsta, kontrolu invazivnih vrsta i promociju održivih praksi u poljoprivredi i ribarstvu. Razvoj edukativnih programa za turiste i lokalno stanovništvo može značajno doprinijeti podizanju svijesti o važnosti očuvanja prirodne baštine⁷⁹. Edukacija o

⁷⁸ Buckley, R. (2012). "Sustainable Tourism: Research and Reality," *Annals of Tourism Research*, 39(2), str. 475

⁷⁹ Hunter, C., & Green, H. (1995). "Tourism and the Environment: A Sustainable Relationship?" Routledge, str. 137

održivim praksama i promocija ekoturizma mogu dodatno poboljšati razumijevanje i podršku lokalnih zajednica za ove inicijative.

Upravljanje otpadom u turističkim područjima predstavlja još jedan važan segment ekoloških mjera. Implementacija sustava za reciklažu i kompostiranje, kao i smanjenje upotrebe plastike, može značajno smanjiti količinu otpada koja završava na odlagalištima. Kampanje za podizanje svijesti među turistima o važnosti pravilnog odlaganja otpada mogu dodatno podržati ove napore⁸⁰.

Zaštita vodenih ekosustava, posebno obalnih područja, ključna je za održivi razvoj turizma u Istri. To uključuje mjere za smanjenje zagađenja mora, kontrolu turističkih aktivnosti u osjetljivim područjima i promociju održivih praksi u nautičkom turizmu. Primjena ekoloških standarda za marine i brodove može značajno doprinijeti očuvanju morskih ekosustava⁸¹. Integracija ovih ekoloških mjera u sveobuhvatne strategije održivog razvoja turizma može osigurati dugoročnu održivost prirodnih resursa i poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva. Suradnja između lokalnih vlasti, turističkih subjekata i nevladinih organizacija ključna je za uspješnu implementaciju ovih mjera i postizanje ciljeva održivog razvoja.

5.2 Gospodarske mjere

Gospodarske mjere za zaštitu prirodnih područja u Istarskoj županiji osiguravaju dugoročnu održivost turizma i očuvanje prirodnih resursa kroz strateška ulaganja u infrastrukturu, poticanje ekološki prihvatljivih praksi te ekonomske inicijative koje podržavaju održivi turizam.

Prvo, neophodno je usmjeriti investicije u infrastrukturu koja podupire održivi turizam. Ovo uključuje izgradnju i modernizaciju objekata koji koriste obnovljive izvore energije, poput solarnih i vjetroelektrana, te implementaciju sustava za reciklažu i efikasno upravljanje otpadom⁸². Osim toga, potrebna su ulaganja u razvoj održivih prometnih rješenja, kao što su

⁸⁰ Font, X., & Buckley, R. C. (2001). "Tourism Ecolabelling: Certification and Promotion of Sustainable Management," CABI, str. 68

⁸¹ Hall, C. M., & Lew, A. A. (2009). "Understanding and Managing Tourism Impacts: An Integrated Approach," Routledge, str. 37

⁸² Dodds, R., & Butler, R. (2010). "Barriers to Implementing Sustainable Tourism Policy in Mass Tourism Destinations," str. 91

biciklističke staze i električni javni prijevoz, kako bi se smanjila emisija stakleničkih plinova i prometni zagušenja⁸³.

Drugo, ekonomske mjere trebaju uključivati poticaje za poslovne subjekte koji primjenjuju ekološki prihvatljive prakse. Subvencije i porezne olakšice za hotele, restorane i druge turističke objekte koji koriste energetski učinkovite tehnologije i održive izvore materijala mogu značajno smanjiti njihov ekološki otisak. Osim toga, certificiranje i nagrađivanje objekata koji ispunjavaju visoke standarde održivosti može potaknuti širu primjenu održivih praksi.⁸⁴

Treće, promocija održivih oblika turizma kao što su ekoturizam, agroturizam i kulturni turizam može diversificirati turističku ponudu i smanjiti sezonalnost turizma. Ovi oblici turizma ne samo da privlače turiste zainteresirane za autentična iskustva i očuvanje prirodnih i kulturnih resursa, već također doprinose razvoju lokalnih zajednica i ekonomiji kroz povećanu potrošnju na lokalne proizvode i usluge.⁸⁵

Četvrto, potrebno je podržati inicijative koje povezuju turizam s lokalnom poljoprivredom i proizvodnjom. Promocija lokalnih proizvoda, poput vina, maslinovog ulja i tartufa, može doprinijeti održivom razvoju ruralnih područja i smanjenju ekološkog otiska kroz skraćivanje transportnih ruta i poticanje lokalne proizvodnje⁸⁶. Edukacija i podizanje svijesti ključni su za uspješnu implementaciju gospodarskih mjera za održivi turizam. Programi edukacije za turističke djelatnike i lokalno stanovništvo o važnosti održivih praksi mogu povećati njihovu prihvaćenost i učinkovitost⁸⁷. Također, informativne kampanje usmjerene prema turistima mogu ih potaknuti na odgovorno ponašanje tijekom boravka u destinaciji.

⁸³ McCool, S. F., & Moisey, R. N. (2008). "Tourism, Recreation, and Sustainability: Linking Culture and the Environment," CABI, str. 80

⁸⁴ Murphy, P. E. (1985). "Tourism: A Community Approach," Routledge, str. 157

⁸⁵ Wearing, S., & Neil, J. (2009). "Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities?" Butterworth-Heinemann, str. 42

⁸⁶ Jamal, T., & Getz, D. (1995). "Collaboration Theory and Community Tourism Planning," Annals of Tourism Research, 22(1), str. 191

⁸⁷ Hall, C. M., & Lew, A. A. (2011). "Tourism and Climate Change: Impacts, Adaptation and Mitigation," Routledge, str. 25

5.3. Društvene mjere

Zaštita prirodnih područja u Istarskoj županiji zahtijeva sveobuhvatan pristup koji uključuje i društvene mjere kako bi se postigao održiv razvoj turizma. Društvene mjere igraju ključnu ulogu u osiguravanju da lokalne zajednice ne samo da sudjeluju u procesima donošenja odluka, već i imaju koristi od održivog turizma. Ovaj pristup može pomoći u očuvanju prirodnih resursa, poboljšanju kvalitete života lokalnog stanovništva i promicanju društveno-ekonomske ravnoteže. Jedan od ključnih prijedloga za unapređenje održivog razvoja turizma je aktivno uključivanje lokalnog stanovništva u planiranje i upravljanje turističkim aktivnostima. Kroz participativne procese, lokalne zajednice mogu sudjelovati u kreiranju strategija koje najbolje odgovaraju njihovim potrebama i resursima, što osigurava veće prihvaćanje i uspjeh implementiranih mjera.⁸⁸

Edukacija i podizanje svijesti među lokalnim stanovništvom i turistima također su od vitalne važnosti. Kroz edukativne programe i informativne kampanje, lokalni stanovnici mogu biti bolje informirani o važnosti očuvanja okoliša i koristi koje održivi turizam donosi njihovoj zajednici. Turisti, s druge strane, mogu biti educirani o održivim praksama koje mogu primijeniti tijekom svog boravka, čime se smanjuje njihov ekološki otisak.⁸⁹

Razvoj lokalnih poduzetničkih inicijativa u turizmu predstavlja još jedan važan aspekt društvenih mjera. Poticanje razvoja malih i srednjih poduzeća koja nude ekološki prihvatljive turističke proizvode i usluge može povećati ekonomske koristi za lokalne zajednice i smanjiti pritisak na okoliš. Ove inicijative mogu uključivati agroturizam, ekoturizam i kulturni turizam, koji ne samo da pružaju autentična iskustva turistima, već i podržavaju očuvanje lokalne kulture i tradicije⁹⁰. Poboljšanje infrastrukture u lokalnim zajednicama također je ključno za održivi razvoj turizma. Ovo uključuje razvoj ekološki prihvatljivih transportnih sustava, adekvatne infrastrukture za upravljanje otpadom i sustava za obnovljive izvore energije. Takve investicije ne samo da poboljšavaju kvalitetu života lokalnog stanovništva, već i osiguravaju da turističke aktivnosti ne ugrožavaju okoliš.⁹¹

⁸⁸ Bramwell, B., & Lane, B. (1993). "Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach," *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), str. 5

⁸⁹ McKercher, B., & du Cros, H. (2002). "Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management," Haworth Press, str. 49

⁹⁰ Scheyvens, R. (1999). "Ecotourism and the Empowerment of Local Communities," *Tourism Management*, 20(2), str. 245-249

⁹¹ Hunter, C. (2002). "Aspects of the Sustainable Tourism Debate from a Natural Resources Perspective," str. 185

Suradnja između različitih dionika, uključujući lokalne vlasti, nevladine organizacije, obrazovne institucije i privatni sektor, od suštinske je važnosti za uspjeh društvenih mjera u održivom turizmu. Partnerstva između ovih skupina mogu olakšati razmjenu znanja, resursa i najboljih praksi, te omogućiti koordinirane akcije za očuvanje prirodnih područja i promicanje održivog razvoja turizma.

6. ZAKLJUČAK

Zaštita prirodnih područja u Istarskoj županiji od iznimne je važnosti za održivi razvoj regije, što zahtijeva sveobuhvatan pristup očuvanju biološke raznolikosti, ekosustava i prirodnih resursa. U ovom radu pokazano je da su uspješne strategije održivog turizma u Istri rezultat pažljivo planiranih i provedenih ekoloških, ekonomskih i društvenih mjera.

Ekološke mjere, poput smanjenja potrošnje vode i energije te korištenja obnovljivih izvora energije, pokazale su se vrlo učinkovitima u smanjenju negativnog utjecaja turizma na okoliš. Te mjere ne samo da pomažu u očuvanju prirodnih resursa, već i poboljšavaju ekološku održivost turističkih objekata i destinacija. Korištenje sustava za uštedu vode i energije, zajedno s edukacijom o njihovom pravilnom korištenju, ključni su koraci prema održivom upravljanju resursima.

Društvene mjere, poput aktivnog uključivanja lokalne zajednice u donošenje odluka i razvoja lokalnih poduzetničkih inicijativa, znatno doprinose socijalnoj održivosti. Takvi pristupi osiguravaju da lokalno stanovništvo ima koristi od turizma, što dodatno motivira zajednice da podrže i sudjeluju u očuvanju okoliša. Edukacija i podizanje svijesti među turistima i lokalnim stanovništvom o važnosti očuvanja okoliša također su ključni za dugoročni uspjeh održivog turizma.

Ekonomске mjere, poput poticanja održivih turističkih praksi i diversifikacije turističke ponude, dodatno jačaju ekonomsku održivost regije. Te mjere omogućuju razvoj novih turističkih proizvoda i usluga koji su ekološki prihvatljivi i ekonomski isplativi, smanjujući pritisak na prirodne resurse i povećavajući ekonomsku dobrobit lokalne zajednice.

Zaštita prirodnih područja u Istarskoj županiji zahtijeva integrirani pristup koji obuhvaća ekološke, ekonomske i društvene mjere. Daljnji naponi trebaju biti usmjereni na kontinuiranu edukaciju, inovacije u upravljanju resursima i aktivno sudjelovanje svih dionika u procesu održivog razvoja turizma.

LITERATURA

Knjige

1. Hall, C. M., Gössling, S., & Scott, D. (2015). *The Routledge Handbook of Tourism and Sustainability*. London: Routledge.
2. Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?*. Washington, DC: Island Press.
3. Weaver, D. B. (2006). *Sustainable Tourism: Theory and Practice*. Oxford: Elsevier.
4. Buckley, R. (2012). *Sustainable Tourism: Research and Reality*. New York: Routledge.
5. Matijašić, R., & Mihalić, T. (2014). *Brijuni: Prirodna i kulturna baština*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
6. Dumbović, M., & Vuković, A. (2016). *Ekosustavi i bioraznolikost Parka prirode Učka*. Zagreb: Institut za okoliš i prirodu.
7. Gössling, S., Hall, C. M., & Weaver, D. B. (2009). *Sustainable Tourism Futures: Perspectives on Systems, Restructuring and Innovations*. London: Routledge.
8. Hunter, C., & Green, H. (1995). *Tourism and the Environment: A Sustainable Relationship?*. London: Routledge.
9. Font, X., & Buckley, R. C. (2001). *Tourism Ecolabelling: Certification and Promotion of Sustainable Management*. Wallingford: CABI.
10. McCool, S. F., & Moisey, R. N. (2008). *Tourism, Recreation, and Sustainability: Linking Culture and the Environment*. Wallingford: CABI.
11. Murphy, P. E. (1985). *Tourism: A Community Approach*. New York: Routledge.
12. Wearing, S., & Neil, J. (2009). *Ecotourism: Impacts, Potentials and Possibilities?*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
13. Jamal, T., & Getz, D. (1995). *Collaboration Theory and Community Tourism Planning*. London: *Annals of Tourism Research*.
14. Hall, C. M., & Lew, A. A. (2011). *Tourism and Climate Change: Impacts, Adaptation and Mitigation*. New York: Routledge.
15. McKercher, B., & du Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Binghamton: Haworth Press.
16. Scheyvens, R. (1999). Ecotourism and the Empowerment of Local Communities. *Tourism Management*, 20(2), 245-249.
17. Hunter, C. (2002). *Aspects of the Sustainable Tourism Debate from a Natural Resources Perspective*. Wallingford: CABI.

18. Hall, C. M. (2010). Crisis events in tourism: subjects of crisis in tourism. *Current Issues in Tourism*, 13(5), 401-417.

Internetski izvori

1. Državni zavod za statistiku. (2023). Prometna infrastruktura u Hrvatskoj. Retrieved from <http://dzs.hr>
2. Poljoprivredna savjetodavna služba. (2018). Utjecaj turizma na lokalnu poljoprivredu u Istri. Zagreb: Poljoprivredna savjetodavna služba.
3. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske. (2020). Strategije održivog razvoja turizma. Retrieved from <http://mint.hr>
4. UNESCO. (n.d.). Plitvice Lakes National Park. Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/98>
5. Grad Dubrovnik. (n.d.). Sustainable Tourism Initiatives. Retrieved from <https://www.dubrovnik.hr/en/sustainable-tourism>
6. Turistička zajednica Istre. (n.d.). Sustainable Tourism in Istria. Retrieved from <https://www.istra.hr/en/gastronomy/wine>
7. Park prirode Lonjsko polje. (n.d.). Održivi turizam. Retrieved from <https://pp-lonjsko-polje.hr/hr/odrzivi-turizam>
8. Turistička zajednica Kvarnera. (n.d.). Održivi turizam u Kvarneru. Retrieved from https://www.kvarner.hr/hr/turizam/odrzivi_turizam
9. UNESCO. (n.d.). Cultural Landscapes of Tuscany. Retrieved from <https://whc.unesco.org/en/list/1293>
10. Regionalna turistička zajednica Provance. (n.d.). Održive turističke inicijative. Retrieved from <https://www.tourismepaca.fr/en/odrzive-inicijative>
11. Turistička zajednica Algarve. (n.d.). Održivi turizam. Retrieved from <https://www.visitalgarve.pt/en/odrzivi-turizam>
12. Udruga ekoturizma Istre. (n.d.). Promocija unutrašnjih atrakcija. Retrieved from <https://www.ecotourism-istra.hr/hr/promocija-unutrasnjih-atrakcija>
13. Bavarska turistička zajednica. (n.d.). Održivi zimski turizam. Retrieved from <https://www.bavaria.by/en/odrzivi-zimski-turizam>

1. Bramwell, B., & Lane, B. (2011). "Critical Research on the Governance of Tourism and Sustainability." *Journal of Sustainable Tourism*.
2. Hjalager, A. M. (2010). "Regional Innovation Systems: The Case of Eco-innovation in Tourism." *Tourism Geographies*.
3. Vuković, A. (2019). *Održivo upravljanje resursima u turističkim destinacijama*. Zagreb: Institut za turizam.
4. Buckley, R. (2012). "Sustainable Tourism: Research and Reality." *Annals of Tourism Research*, 39(2), 528.
5. Gössling, S., Scott, D., Hall, C. M., Ceron, J. P., & Dubois, G. (2012). "Consumer behaviour and demand response of tourists to climate change." *Annals of Tourism Research*, 39(1), 36-58.
6. Scheyvens, R. (1999). "Ecotourism and the Empowerment of Local Communities." *Tourism Management*, 20(2), 245-249.
7. Bramwell, B., & Lane, B. (1993). "Sustainable Tourism: An Evolving Global Approach." *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 5.
8. Dodds, R., & Butler, R. (2010). "Barriers to Implementing Sustainable Tourism Policy in Mass Tourism Destinations." *Journal of Sustainable Tourism*, 18(3), 114.
9. Jamal, T., & Getz, D. (1995). "Collaboration Theory and Community Tourism Planning." *Annals of Tourism Research*, 22(1), 191.
10. Hunter, C. (2002). "Aspects of the Sustainable Tourism Debate from a Natural Resources Perspective." *Journal of Sustainable Tourism*, 10(3), 199.
11. Hall, C. M. (2010). "Crisis events in tourism: subjects of crisis in tourism." *Current Issues in Tourism*, 13(5), 401-417.
12. McKercher, B., & du Cros, H. (2002). *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. Binghamton: Haworth Press.